

Б. ОСМОНОВ АТЫНДАГЫ ЖАЛАЛ-АБАД МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ
К. Ш. ТОКТОМАМАТОВ АТЫНДАГЫ ЭЛ АРАЛЫК
УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСТАНДЫН ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ

Д12.20.614 диссертациялык кеңеши

*Кол жазма укугунда
УДК 342. 347.6; 349*

Айтмамат кызы Айгуль

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЧЕТ ӨЛКӨЛҮК
ЭЛЕМЕНТТИН КАТЫШУУСУНДАГЫ ҮЙ-БҮЛӨЛҮК – НИКЕЛИК
МАМИЛЕЛЕРДИ КОНСТИТУЦИЯЛЫК-УКУКТУК
ЖӨНГӨ САЛУУ**

12.00.02 – конституциялык укук; муниципалдык укук

юридика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алууга
диссертациянын авторефераты

Жалал-Абад – 2021

Диссертация Ош мамлекеттик юридикалык институтунун конституциялык жана муниципалдык укук кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчиси:

Дуйсенов Эркин Эрманович

юридика илимдеринин доктору, профессор,
Д.А.Кунаев атындагы Евразиялык юридикалык
академиясы, ректордун кеңешчиси

Официальные оппоненты:

Канатбек Азиз

саясий жана юридикалык илимдердин доктору,
КР УИАнын А.Алтымышбаев атындагы
Философия, укук жана социалдык саясий
изилдөөлөр институтун башкы илимий
кызматкери

Алымкулова Садыгуль Адылбековна

юридика илимдеринин кандидаты, Кыргыз
Республикасынын министрлер кабинетине
караштуу Мамлекеттик кызмат жана
жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери
боюнча мамлекеттик агенттигинин
мыйзамдуулукту мониторингдөө жана
контролдоо бөлүмүнүн башчысы

Жетектөөчү уюм: Милициянын генерал-майору Э.А.Алиев атындагы Кыргыз Республикасынын ИИМ Академиясынын «Мамлекеттик-укуктук дисциплиналар» кафедрасы (Кыргыз Республикасы, 720083, Бишкек шаары, Чолпон-Ата көчөсү, 1а)

Диссертация 2022-жылдын 28-январында саат 9.00дө Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетине, К.Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетине жана Кыргызстан эл аралык университетине караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д12.20.614 Диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720900, Жалал-Абад ш., Ленин көч., 57.

Диссертация менен Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин (720900, Жалал-Абад ш., Ленин көчөсү, 57), К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин (720900, Жалал-Абад ш., Жеңижок көчөсү, 30) жана Кыргызстан Эл аралык университетин (720007, Бишкек ш., Л.Толстой көчөсү, 17А/1) китепканаларынан, ДКтин сайтынан: <http://www.jagu.kg> таанышууга болот.

Автореферат 2021-жылдын 24-декабрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин

окумуштуу катчысы,

юридика илимдеринин кандидаты

Н. А. Пазылов

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Дүйнөнүн башка өлкөлөрүнүн коомчулугундай эле Кыргызстанда дагы мурасталчуу муундардын жашоо символу болуу менен нике институту заманбап адамзаттык жашоо ишмердүүлүгүнүн темпинде салтты сактоого жана өнүктүрүүгө далалаттанат.

Үй-бүлө жана балдарга кам көрүү - бул бардык мамлекеттерде башкы тапшырма экендиги талашсыз. Көрсөтүлгөн байланышта юридикалык, моралдык-философиялык, маданияттык ж.б ченемдер системасы үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салууну жемиштүү жана эффективдүү ишке ашырууга чакырылып, социум аталыштагы организмдин иштешине өзгөчө маанисине ээ болот.

Агуучу доордун тенденциясынын бири болуп эл аралык мүнөзгө ээ болгон мамиленин ылдам өнүгүүсүнүн калыптанганын камтыйт. ХХI кылымда юридикалык-формалдык аспектидеги үй-бүлөлөр өзүнө «чет өлкөлүк элементти» камтыйт. Ошентип, аралаш никенин таралышынын көйгөйлөрү дүйнөлүк коомчулуктун юрисдикциясына адапташтырылган, биргеликте, иштелген Концепциянын жоктугунан негизделген укуктук айырмачылыктарды чакырат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы ченемдердин тутуму катары коомдук мамилени жөнгө салууга багытталган, өзүнүн объектиктик форматында үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салууну камтыйт.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенеш тарабынан кабыл алынган мыйзамдар жана ченемдик укук актылар Негизги мыйзамга карама-каршы келбеши керек. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 5-бөлүгүнүн жобосунда «Жарандык. Жарандын укуктары жана милдеттери» инсандын жеке укуктук статусунун негизин орнотот, 52-беренедө жарандыгы жок жана чет мамлекеттик жарандар учун каралган.

Укук жана эркиндик жалпыга таандык принциптерге жана эл аралык укуктук ченемдерге жана Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык таанылат жана гарантияланат.

Демек, Кыргыз Республикасынын негизги мыйзамынын 20,26,27 беренелеринде коомдун негизи жана мамлекеттин камкорчулугунун предмети жана мыйзамдын артылыкчылыктуу корголушу болгон үй-бүлөнүн артыкчылыктары так белгиленген [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 5-майда кабыл алынган №-59 мыйзамы). Жеткиликтүү режим: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>].

Кыргыз Республикасынын Негизги мыйзамынын ченемдеринин негиздерин карманган мындай табигый-укуктук концепт Кыргызстанда көптөгөн эл аралык укуктук ченемдер ратификацияланганына байланыштуу көрсөтүлгөн чөйрөдөгү эл аралык укуктун ченемдерин ишке ашыруу жана укукту жана эркиндикти коргоону баса белгилейт. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 5-п 58-беренесине ылайык, ар бир адам өзүнүн бузулган укуктарын жана эркиндиктерин коргоо үчүн мыйзамдарда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык

келишимдерге ылайык адам укуктары боюнча эл аралык органдарга кайрылууга укуктуу [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 5-майда кабыл алынган №-59 мыйзамы). Жеткиликтүү режим: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>].

Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк-никелик мамилени анализдөө зарылчылыгы өзгөчө актуалдуулукка ээ, алгач ирет үй-бүлө коомдун негизги фактору, анын курулушу Кыргыз мамлекетинин милдетинин артыкчылыгы болуп саналат.

Демек, чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк –укуктук мамиленин институтун укуктук бекемдөөдө көрүлгөн натыйжалуу чаралар мамлекеттин өнүгүшүн жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын эске алуу менен көрсөтүлгөн маселелерди байкаларлык жаңырткан.

Көрсөтүлгөн жагдайлардын жалпы жыйынтыгы Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк никелик мамиленин укуктук ченемдерине ар тараптуу анализдөө зарылдыгын жана ырайды ачыктоо толугу менен алдын ала аныктаган. Ошондой эле чет мамлекеттердин катарында да мындай типтеги мамилени укуктук жөнгө салуудагы илимий-практикалык, методологиялык ой жүгүртүү зарылчылыгы туулат.

Көрсөтүлгөн байланышта заманбап демократиялык мамлекеттердеги никелик - үй-бүлөлүк мамиленин жөнгө салынышынын негизинин өнүгүшүнүн динамикасы анализденет жана бул институттун Кыргызстандагы өзгөчөлүктөрүн тереңирек түшүнүүгө мыйзамдардагы кемчиликтерди көрсөтүүгө багытталган.

Азыркы убакта ушул чөйрөдө өз ара мамиленин ар кандай аспектилерин жөнгө салуу үчүн иштелип чыккан ченемдик-укуктук актылар толук системасы түзүлгөн. Ошондо дагы, так конституциялык жөнгө салуу Кыргыз Республикасында болуучу жараяндар боюнча ойлондурут.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жана үй-бүлөлүк укуктун көзкарандысыз укук тармагы катары түздөн-түз өз ара байланышы үй-бүлө куруп жаткан адамдарга көрсөтмөлөрдүн жыйындысын ачып берет. Ошол эле учурда, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүгү, укуктук жөнгө салуунун предметин аныктайт. Албетте, үй-бүлө өзү мындай тема эмес. Мамлекет тармактык ченемдер аркылуу Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана жарандык мыйзамдарда каралган укуктардын жана милдеттердин пайда болушунун аспектилерин, шарттарын жана тартибин жөнгө салат.

Ошондой эле үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин мамлекеттик жөнгө салуунун талдоосу жаңыланып, төмөнкүлөргө багытталган: мамлекеттик бийлик органдары жүзөгө ашырган көрсөтмөлөрдү жана контролду түзүү; Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын ыйгарым укугу катары мыйзамдардын сакталышы жаатында көзөмөл жүргүзүү; үй-бүлөлөрдү жана балдарды колдоо боюнча ички иштер органдары, бөлүмдөрү тарабынан көрүлүүчү профилактикалык иш-чаралар;

жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жүктөлгөн иш-чараларды уюштуруу жана координациялоо.

Алдыга коюлган максаттардын маанилүүлүгүнө таянуу менен, мамлекеттик саясат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктардын комплекси катары үй-бүлө жана нике мамилелерин конституциялык-укуктук жөнгө салуу идеясы постулатталган, төмөнкүлөргө багытталган: жарандардын үй-бүлөнү коргоо чөйрөсүндөгү укуктары; мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлгөн мамлекеттин бул укуктарды коргоо милдети; бул укуктарды бузгандыгы жана нике менен үй-бүлөнү жөнгө салуу боюнча органдардын милдеттерин сактабагандыгы үчүн мыйзамдуу түрдө белгиленген жоопкерчилик, бардык субъекттер тарабынан ушул укуктардын кепилдиктери.

Үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин жөнгө салуунун укуктук негиздери ар кандай укуктук актылардын жоболорун камтыйт, бирок бир эле жөнгө салуу предметине ээ. Конституциялык жана үй-бүлөлүк мыйзамдарды өркүндөтүүнүн келечеги ушул тармакка байланыштуу институттарга адекваттуу илимий мамилени талап кылат (социалдык патронат, энеликти, балалыкты, аталыкты, алименттик мамилелерди, баланын укуктарын коргоо ж.б.).

Изилдөөнүн актуалдуулугу жана маанилүүлүгү ушул мамилелер чөйрөсүн жөнгө салуучу ченемдерди, көйгөйлүү жоболорду, боштуктарды, мыйзамдардагы жаңылыктарды талап кылган чыр-чатактарды, аны Кыргыз Республикасында болуп жаткан учурдагы реалдуулук менен айкалыштырып белгилөө зарылчылыгынан улам келип чыккандыгы менен шартталган.

Мындай изилдөөлөрдүн зарылдыгы Кыргыз Республикасынын Конституциясын (2021) жана жаңы үй-бүлө кодексин кабыл алынышы менен андан да керектүү болуп бараарын айтууга болот.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар, негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.

Диссертациялык изилдөөнүн темасы демилгелүү болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери: Диссертациялык иштин максаты болуп, Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо жана ушул чөйрөдөгү улуттук мыйзамдарды жакшыртуу боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Максатка ылайык, изилдөөнүн алдына төмөнкү **негизги милдеттер** коюлду:

-Кыргызстандын укуктук ченемдеринин массивин жаңылоо контекстинде үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салууга тарыхый-укуктук анализ жүргүзүү;

-Кыргыз Республикасынын конституциялык укук системасында үй-бүлөлүк-никелик мамиленин мазмунун жана түшүнүгүн аныктоо;

-чет өлкөлүк элементин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салуунун конституциялык-укуктук аспектилерин талдоо;

-Кыргызстандын практикасында «чет өлкөлүк элемент» категориясынын колдонулушун негизделишин талдоо;

-Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк-никелик мамиленин түрлөрүн жөнгө салуу өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

-ата-мекендик мыйзамдарда көмүскөдө калып кеткен мүчүлүштүктөрдү ачыктоо жана Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салуудагы конституциялык укуктук механизмди жакшыртууда практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы. Диссертациялык иш Кыргыз Республикасынын жаңы Конституциясын кабыл алынышы менен байланышып, ошондой эле көрсөтүлгөн чөйрөдөгү бир катар алынган жыйынтыктардан үй-бүлөлүк-никелик мамиленин укуктук жөнгө салынышын комплекстүү илимий изилдөө болуп саналат. Диссертация Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент катышуусунда үй-бүлөлүк-никелик мамилени конституциялык-укуктук жөнгө салууну комплекстүү илимий изилдөө жүргүзүүгө аракеттердин бири болуп саналат.

Кыргызстанда башка чет өлкөлүк мамлекеттердей эле мыйзамдын анализин жүзөгө ашырууда, анын өзгөрүшүнө, өнүгүү тенденциясына алардын өзгөчө маанилүү экендиги негиз болду.

Демек, Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк-никелик мамилени конституциялык-укуктук жөнгө салуунун толукталган жана жетиштүү позициясы боюнча, ошондой эле Кыргыз Республикасынын конституциялык, жарандык, үй-бүлөлүк мыйзамдарын оптималдаштыруу боюнча сунуштарды иреттөө өз ишин актады десек болот. Иштин негизги милдети болуп, Кыргыз Республикасында укуктук жөнгө салууга ылайыктуу сунуштары менен аталган чөйрөдө ар кыл мамиленин түрлөрүн изилдөө маселелерин чечүү аракети саналган.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы төмөнкүлөр менен аныкталат:

1) «чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелер» категориясынын маңызы менен мазмуну негизделди;

2) чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуунун спецификалык өзгөчөлүктөрү негизделди;

3) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу механизмдин эволюциясынын негизги этаптары аныкталды;

4) Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк жана коллизиялык укуктарынын ченемдеринин өз ара байланышы аныкталды;

5) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди укуктук жөнгө салуунун принциптери негизделди;

6) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерде балдардын укуктарын жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү аныкталды;

7) Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизм жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар негизделди.

Алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү.

Илимий-практикалык сунуштар, сунуштамалар жана жыйынтыктар төмөнкү чөйрөлөрдө:

-Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк - никелик мамилелер чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу органдардын ишмердүүлүгүндө;

-Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк-никелик мамиленин жөнгө салуудагы конституциялык-укуктук механизмдин жакшыртууда;

-үй-бүлөлүк – никелик мамилелерди илимий-изилдөө ишмердүүлүгүндө;

-юридикалык ЖОЖдордун окуу процессинде, айрыкча «Конституциялык укук», «Жарандык укук», «Үй-бүлөлүк укук», «Жарандык процесс» дисциплиналарын окутууда пайдалуу болушу мүмкүн.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. «Чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелер» категориясынын маңызы менен мазмуну негизделди. Укуктук системада акыркы муундагы конституциядагыдай эле, кыргыз илиминде активдүү колдонулган, «чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелер» категориясы, укуктук башка категориялык айкалыштар менен бирдей, тагыраак айтканда, «эл аралык үй-бүлөлүк-никелик мамиле» жана «транс-чек аралык үй-бүлөлүк-никелик мамиле» категорияларына байланыштуу өзөктүү түшүнүк катары аларды өзүнө камтыган «үй-бүлөлүк-никелик мамиле» категориясынын негизинде Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун ченемдерине жараша аныкталган. «Чет өлкөлүк элемент» категориясынын колдонулушу Кыргыз Республикасынын мыйзамында толукталган маанилүү жарандык укук жана жеке эл-аралык укук менен шартталган. Демек, мындан «чет өлкөлүк элемент» категориясы «транс-чек аралык мамилелер», «эл аралык мүнөздөгү мамилелер» категорияларына тендеп келип, алардын татаал, сыйымдуу, көп аспекттүү мүнөзүн баса белгилейт.

Улуттук мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк мыйзамдарында «чет өлкөлүк элемент» категориясын негиздөөдө жөнгө салуунун терминологиялык жана концептуалдык биримдигин кеңири колдонгон.

2. Чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуунун спецификалык өзгөчөлүктөрү негизделди. Спецификалык өзгөчөлүктөргө ээ болгон үй-бүлө жана нике мамилелери конституциялык, жарандык жана үй-бүлөлүк укук тармагындагы изилдөөчүлөр тарабынан так айырбашталат. Алар ички мыйзамдарда чагылдырылуу менен, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелери чөйрөсүнө багытталат. Ошондуктан, «чет өлкөлүк элемент» категориясы алардын жалпы квалификациясына таасир этпейт деп божомолдоого болот. Ошол эле учурда, колдонулуучу мыйзамды тандоону карап чыгуу зарылдыгы активдешүүдө, бул аларды жалпысынан эл аралык жеке укуктун объектиси катары өзүнчө предмет деп таанууну жана ушуга байланыштуу эл аралык жеке үй-бүлө укугунун ченемдерин өнүктүрүүнү актуалдаштырат.

3. Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу механизмдин эволюциясынын негизги этаптары аныкталды. Үй-бүлө жана нике

мамилелеринин чөйрөсүн жөнгө салууда дайыма өнүгүп турган ченемдер, биринчи кезекте, бир нече этаптан турган мыйзамдык коллизиялык жөнгө салуулар боюнча аныкталат. I этап - чет өлкөлүк элемент тарабынан татаалдашкан үй-бүлөлүк жана нике мамилелердин бардык түрлөрүн жөнгө салуудагы советтик жарандык доктринада бекитилген мыйзамдардын бир жактуулугун көрсөтөт. Ошондой эле, «темир көшөгө» никенин интернационалдашуусуна тоскоолдук кылган жагын эске алуу керек. II этап – Кыргыз Республикасынын Үй-бүлөлүк Кодекси кабыл алышынышы менен мүнөздөлүп, коллизия эрежелеринин кеңейиши жана эки тараптуу коллизия ченемдерин Кыргыз Республикасынын үй-бүлө мыйзамында бекитет. III этап – бул этап глобалдаштыруу этабы болуп мүнөздөлөт жана үй-бүлөлүк-укуктук мамиленин социалдык, укуктук жана башка аспектилеринин чектерин кеңейтүүгө жол ачат.

4. Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк жана коллизиялык укуктарынын ченемдеринин өз ара байланышы аныкталды. Чет мамлекеттердеги чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу тажрыйбасы бул чөйрөдө универсалдуу ыкма иштеп чыга электигин ачыктады. «Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин VII бөлүмүнүн ченемдери коллизияны жөнгө салуунун жалпы системасына карата Кыргыз Республикасынын өнүккөн мыйзам коллизиясынын ажырагыс бөлүгү болуп саналуусун сактоо менен эталондук мүнөздөгү үй-бүлө жана нике мамилелеринин жөнгө салуу системасы катары чечмеленет деп эсептесе болот.

5. Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди укуктук жөнгө салуунун принциптери негизделди. Укуктун азыркы өнүгүү тенденциясынын корреляциясы Кыргыз Республикасынын үй-бүлө мыйзамына ийкемдүү коллизиялык ченемдерди: бир кыйла жагымдуу укук менен бир кыйла тыгыз байланыштуулук принцибин киргизүүнү бекитүү зарыл экендиги мыйзамдуу деген жыйынтыкка келет. Көрсөтүлгөн принциптерди үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салууда алгач, бир гана конституциялык эмес, конвенционалдык деңгээлде балдардын кызыкчылыктарын эске алууну негизги коллизия принциптери катарында колдонууга болот. Демек, үй-бүлөлүк - никелик мамилени конституциялык-укуктук жөнгө салууда биринчи кезекте балдардын эркиндигин эркин билдирүүгө жогорку мүмкүн болгон шарттарды түзүү максатында укуктун принцибинин ажырагыс бүтүмүнө баш ийиши зарыл.

6. Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерде балдардын укуктарын жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү аныкталды. Чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерин кароодо артта калган маалымдаманын белгилүү юридикалык түзүлүшү Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин ченемдерине, кыйла жагымдуу укуктарды эске алуу менен бири-бирине дал келиши керек. Эгер балага жагымдуу болсо чет мамлекеттин укугун кайра кайтаруу Кыргыз Республикасынын укугун кайра кайтаруудан колдонулушу туура болот. Эл аралык асыроону жүзөгө ашыруунун жана камкорчулук мамилеси боюнча жүзөгө ашыруу институту болуп эсептелген жеке мыйзамдан башкасын эске алганда, Кыргыз Республикасынын жеке эл-аралык укутун

объектисине башка кыргызстандык балдардын укуктарын жөнгө салуучу мамилелер да тиешелүү болот. Учурдагы актуалдуу жана курч алимент көйгөйү алардын ыңгайлуу укугунун колдонулушунун көз карандысыз ишке ашырылышы зарылчылыгын жөнгө салуу менен шартталат. Алимент төлөө бир гана жубайларга гана жүктөлбөстөн, башка да жүктөлүү талабы Үй-бүлө Кодексинин 16-17 бөлүктөрү өзгөртүүнү талап кылат.

7. Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизм жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар негизделди.

Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди, анын ичинде чет өлкөлүк элемент менен да, конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизм жакшыртуу максатында төмөнкү сунуштар:

-Кыргыз Республикасынын Мыйзамын иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделип, анда чет өлкөлүк элементи бар жарандык, үй-бүлөлүк иштер боюнча соттор колдоно турган мыйзамды аныктоо принциптерин белгилөө; чет өлкөлүк укуктун нормаларынын мазмунун белгилөө; укуктук түшүнүктөрдүн квалификациясын, өз ара мамилесин жана Жарандык кодексин ченемдеринде камтылган башка маселелерди аныктоо; жеке жана юридикалык жактын жеке укугунун түшүнүгүн Жарандык жана Жарандык процессуалдык кодекстерден чыгаруу; жарандык жана үй-бүлөлүк маселелерде чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга жайылтуу механизм «улуттук режим» принцибин Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинде чагылдыруу; Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинде чет мамлекеттин юрисдикциялык иммунитет маселелерин оптималдаштыруу; эл аралык юрисдикциянын аныктамасын, келишимдик юрисдикциянын кабыл алынышын тактоо сунушталат;

-үй-бүлөлүк-никелик мамилелер чөйрөсүндө эл аралык жеке укуктун жалпы башталыштары менен принциптерин аналогия боюнча колдонуу мүмкүнчүлүгүн мыйзам тарабынан бекитүү сунушу;

-Кыргыз Республикасында мамлекеттик үй-бүлөлүк саясаттын Концепциясын иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделип, анда үй-бүлөнүн жана никенин, анын ичинде чет өлкөлүк элементи менен да, мамлекеттик жөнгө салуунун негизги багыттарын, максатын жана милдеттерин аныктоо сунушталат.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Кыргыз Республикасынын юридикалык илимине изилдөөчүнүн жеке салымы диссертациядагы негизги жоболор, теориялык жыйынтыктар жана практикалык сунуштар изилдөөчүнүн өзү тарабынан иштелип чыгып, негизделди.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы. Диссертация Ош мамлекеттик юридикалык институтунун конституциялык жана муниципалдык укук кафедрасында даярдалып, талкууланып, коргоого сунушталды.

Диссертациянын негизги жоболору жана изилдөөнүн жыйынтыгы эл аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда баяндалган, Ош мамлекеттик юридикалык институтунун окуу процессинде

айрыкча «Конституциялык укук», «Үй-бүлөлүк укук», «Жарандык укук», «Жарандык процесс» курстарында колдонулган.

Диссертациянын жыйынтыктарын чагылдыруунун толуктугу. Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктары жана жоболору, негизги тыянактары диссертант тарабынан жарыяланган 11 илимий эмгектерде чагылдырылган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык изилдөө киришүүдөн, үч главаны, алты бөлүмдү камтыган негизги бөлүктөн, тыянактардан, практикалык сунуштардан, колдонулган адабияттардын тизмесинен турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө диссертациянын темасынын актуалдуулугу негизделет, изилдөөнүн максаты жана милдеттери аныкталат, илимий жаңылыктары жана алынган жыйынтыктын практикалык маанилүүлүгү мүнөздөлөт, диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору берилет, изилдөөчүнүн жеке салымы көрсөтүлөт, изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациялары, диссертация жыйынтыктарын басылмаларга жарыялоонун толуктугу, диссертациянын түзүлүшү камтылат.

Биринчи глава «Кыргыз Республикасындагы никелик-үй-бүлөлүк мамиленин көйгөйлөрүн илимий-аналитикалык обзор» эки бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүмдө юридикалык илимдердин методологиясы аркылуу никелик-үй-бүлөлүк мамилелердин кээ бир аспектиери талданган. Нике түшүнүгүнүн өзү да каралып, кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн түптөлүшүнүн түрдүү этаптарында, адаттын жана шариаттын, көчмөн турмуштун таасири жана ролу, анын жөнгө салынышы каралган. Атактуу изилдөөчүлөр жана юристтер тарабынан, XV-XVIII кк. кыргыздардын жашоосунда шариаттын мааниси азыраак ролу боюнча пикир келтиришкен [Нурбеков, К.Н. Кыргыз ССРнин мамлекеттик жана укуктук тарыхы [Текст]/К.Н.Нурбеков. Ч.І. -Фрунзе: Мектеп, 1965. -155с.; Ч.ІІ. Фрунзе: КГУ, 1970.- 150б.; Ч.ІІІ.- Фрунзе: КГУ,-157б.]. Алардын ою боюнча, мусулманчылык шариат менен кийин келип, бутпарастык көп кылымдар өкүм сүргөн жана никелик-үй-бүлөлүк мамиленин курулуу жараянында чон мааниге ээ болгон.

Жумушта никенин укук мүнөзүн аныктоодогу, мүлктүк талашуу, балага карата мамиледеги талашуулардагы мамлекеттин ролу көрсөтүлөт.

Үй-бүлөнүн мониторинги жана колдоо көрсөтүлүшү мамлекеттин укуктуулугу болуп саналат.

Диссертант никелик-үй-бүлөлүк мамиледе диндин ролу СССР кулашы менен өзгөчө өнүккөндүгүн жана практикада диний уюмдар светтик мыйзамдык никеде тыюу салынгандарга диний уюмдар легитимдештирүүгө көмөктөшкөнүн бөлүп көрсөтөт. Атайын адабияттарда чагылдырылган мамлекетте кайсы жерде никелик үй-бүлөлүк чөйрөнүн жөнгө салынышынын алсызданган, түзүлүштүн бул боштукту

толуктоосу, жана советтик мыйзамдуулдукту кесип отүү ою баса белгиленген.

Жалпы талаш-тартышта дин этникалык менен айкалышып, эреже катары улуттук-маданий салтты мүнөздөгөн ырым-жырымдарды түзөт, жана ал диний баалуулуктарга жана ой толгоолорго чоң популярдуулукту келтирет.

Жумушта ошондой эле мыйзамга баш ийген мамиле түшүндүрүлгөн укуктук жөнгө салуунун предмети; ошондой эле императивдик-диспозитивдик болуп аныкталган укуктук жөнгө салуунун ыкмалары аныкталган. Изилденген тармакта мыйзам башаты жана принциптери берилген.

Диссертант КРнын мыйзамына ылайык никелик-үй-бүлөлүк мамилени жөнгө салуудагы негизги түшүнүктөрдү жана ага катары жарандык мыйзам менен байланышын келтирет. Жумушта жубайлардын жалпы мүлкүн колдонуу укугун камтыган түрдүү мүлктүк жана мүлктүк эмес укуктук мамилелер каралат. Ошондой эле мындай мамилени жөнгө салуунун татаалдыгы ага «чет өлкөлүк элемент» катышканда пайда болоору берилет.

Бөлүм боюнча төмөндөгүдөй тыянактар чыгарылат:

- Талдоо процессинде ислам нике-үй-бүлө мамилелеринин түптөлүү жараянында негизги интегралдык функциянын ойноору аныкталды. Бирок, кыргыз урууларынын ислам менен кыйла жакыныраак, тыгыз таанышуусу Алтын жана Ак Ордо тутумунда болгон. Диссертант үй-бүлө мыйзамы катталган никеге гана маани берерин белгилейт. Нике-үй-бүлөлүк мамиленин катышуучуларынын укуктарын жана милдеттерин бири-бири менен тыгыз байлайт, башкача айтканда кайсы жерде укук болсо, ошол жерде милдети да болот. Мындай өз ара байланыштын негизги максатынын бири болуп «алсыз» тараптын укуктарын коргоо болуп саналат (мисалы: балдар).

-Нике мыйзамын, мүлктүк талаштарды, балдарга тиешелүү талашууларды аныктоо мамлекетке таандык. Юрисдикцияда мамлекеттин артыкчылыгы никени каттоо, тактап айтканда, нике мамилесин легитимдештирүү, үй-бүлөнү мониторингдөө жана колдоодо жүзөгө ашырылат.

- КРнын Үй-бүлө мыйзамы катталган никеге гана туруктуу маани берет. Анализдөө жараянында бардык түзүлүштөгү компоненттер-мүнөздөмөлөр белгиленет.

- укуктун жана өз ара милдеттердин кээбирки аспектиери, материалдык, моралдык колдоо, үй-бүлөнүн жакшыруусуна жана бекемделишине, балдардын өнүгүшүнө камкордук көрүлүүсү ж.б. каларган. Көрсөтүлгөн аспектилерди индивид катарында ар бирин Атамекендин, үй-бүлөнүн баалуулугун карманган рухта жаны муунду тарбиялоо максатын мүнөздөйт. [Калктын камсыз болуусуна көмөктөшүү мыйзамын (КР мыйзамдарынын редакциясында 6-июль 2016-ж. № 99, 20-октябрь 2017-ж.№ 178, 30-март 2018-ж.№ 33, 24-апрель 2019-ж.№ 56, 15-апрель 2020-ж.№ 43)].

- Азыркы мыйзамда мазмунга бай үй-бүлө укуктары менен, тактап айтканда жарандар өзүнө ылайыктап ушул мамиленин айланасынан келип чыгуучу өзүнө тиешелүү укукарды колдонушу менен жөнгө салынган.

- Ата-мекендик мыйзам никелик-үй-бүлөлүк мамилени жөнгө салууда башка субъекттердин мыйзам менен корголгон, ушул укуктарга каршы келүүчү максатты кошпогондо, укуктары, эркиндиктери, жана кызыкчылыктары бузулбоосуна карата туура максатты көздөгөн.

- Жубайлардын жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк укуктарына дифференциялык мүнөздөмө жүргүзүлгөнү КР ЖК жана КР ҮК тиркелди.

- укуктун жана укук жөндөмдүүлүгүнүн теориялык жана укуктук аспектиери, КР мыйзамдарына ылайык ыйгарым укуктардын триадасын ишке ашырууну талдоого алды;

- Ушул эле айланпадан келип чыгуучу жубайлардын мүлкүнүн мыйзамдуу режими, талашуулары боюнча ченемдери анализденген.

Экинчи бөлүмдө чет өлкөлүк элементтин КРнын мамилелеринде категориялык белгилерине түшүнүк берилет. «Чет өлкөлүк элемент» категориясын анализдөөдө жана кароодо негизги баштапкы аспектилердин бири болуп башка жактардын укуктардын, эркиндиктердин, мыйзамдуу кызыкчылыктардын булулбашы (карманылышы) чыга алат. Бөлүмдө чет өлкөлүк элемент менен болгон мамиледе кызыкчылыктар мамлекеттердин юрисдикцияларында болгон айырмачылыктарына байланыштуу корголбой калышы мүмкүн жана ал мындай мүнөздөгү укуктук мамиленин жөнгө салынышында көптөгөн карама-каршылыктарга алып келет. Диссертант чет мамлекеттик жаран КРнын жаранындай эле КРда ратификацияланган эл аралык келишимдерине ылайык өзүнүн укуктарын жүзөгө ашыра аларын белгилейт. «Мусулмандык укуктук тутумдагы мамлекеттерде мындай мамилелерди жөнгө салууда ченемдерди бириктирүү жана унификациялоонун мүмкүн эместигинен кагылышуулар келип чыгарын баса белгиленет. Чет өлкөлүк элемент менен мамилени жөнгө салууну максаттаган эл аралык БӨУ барлыгы белгиленген. Аларын катарында 1995-ж. никенин бүтүмү обласындагы мыйзамдын кагылышууларын жөнгө салуучу Гаага конвенциясы, 1975-ж. никеде эмес төрөлгөн балдардын укуктук статусу жөнүндө Конвенциясы, 1993-ж. КМШнын жарандык, кылмыштык жана үй-бүлөлүк иштер боюнча укуктук жардам Конвенциясы кирет.

Жумушта айырмачылыктуу дифференцияланган (жарандык, диний, аралаш), бирок, кандай болсо да жалпы катмарга ээ болгон никенин мисалдары келтирилген. Диссертант Кыргыз Республикасынын жаны Конституциясынын контекстинде мамлекеттин камкордугунун предмети болгон үй-бүлө институтунун маанилүүлүгүн жана зарылдыгын белгилейт. [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 5-майда кабыл алынган №-59 мыйзамы). Жеткиликтүү режим: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>].

Үй-бүлөлүк-никелик мамиленин дифференциясын диссертант, кагылышуу ченемдерин колдонууда доогерлер арасында мыйзам менен жөнгө салууну актуалдаштыруунун изилдөө үчүн азыркы учурда өтө зарыл деп белгилейт.

Диссертацияда айрым изилдөөчүлөрдүн коллизия ченемдерин колдонууга тиешелүү жыйынтыктары боюнча иштерди келтирилет.

«Үй-бүлө» түшүнүгүнүн контекстинде азыркы маалга терен изилдене элек чет өлкөлүк элемент менен никелик-үй-бүлөлүк мамиленин пайда болуу себептери жазылган. Чет өлкөлүк элемент түшүнүгү келип чыгуучу бир нече же бир аспектилердин болушун тизмектелген. Мыйзамда жана атайын адабияттарда «чет өлкөлүк элемент» түшүнүгү укуктук мамиленин элементи катарында таанылбайт, анын башка мамлекет менен болгон байланышын аныктоо мүмкүндүк берген бир нече касиеттерин колдонуу, жана мындан чыкы укуктун колдонулушун талап кылат. Никелик-үй-бүлөлүк мамилелердин дифференциациясын диссертант азыркы маалга бөлөт.

Бөлүмдө ошондой эле чет өлкөлүк элементтин укуктук мамилесин жарандык мыйзамдуулук менен жөнгө салынышы жазылат. Россиялык авторлордун ушул тегеректеги суроолорду изилдөөдө анализдери жүргүзүлөт. Диссертант алардын башка көңүл бурууга кыйла жакшырак, укуктук тартипти табуу, жана соттук мамлекеттин жана үчүнчү мамлекеттин импративдик ченемдеринин катталуусун табуу принципине алардын ою менен макул болот.

КРнын ички мыйзамдарында ЭАУтун жалпыга таандык ченемдерин жана принциптерин жана алардын эл аралык келишимдердин эл аралык милдеттемелердин өзүнө кабыл алган мамлекетте дал келишин камтуу зарылдыгы белгиленет. Улуттук режимди тааныштыруу жалпыга таандык принцип болуп саналып, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 52-беренесинде, 1-пунктта чагылдырылат [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 5-майда кабыл алынган №-59 мыйзамы). Жеткиликтүү режим: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>].

Бул принциптен баш тартуу мыйзамдын же Конституцияга ылайык келген эл аралык келишимдин негизинде гана мүмкүн.

Диссертант чет өлкөлүк элементтин асыроо же сотко жеткиликтүүлүк маселеси боюнча өзгөчө мамилесин баса белгилейт. 1980-жылы 25-октябрындагы Гаага конвенциясынан эл аралык сот адилеттүүлүгүнө жеткиликтүүлүк жөнүндө үзүндүлөр келтирилет, анда катышуучу болуп саналган мамлекеттердин сот органдарына кайрылуусу ж.б. женилдетилет.

Ошентип, бөлүмдү изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкү тыянактар чыгарылат:

- Үй-бүлө мамилесинин чөйрөсү аларга чет өлкөлүк элементти камтууга ортомчулук кылынуу азыркы убакыттагы ар түрдүү факторлор болгон дүйнө тартибин ж.б. аспектилерди камтыган миграциянын массалык агымдары катмары менен шартталат.

- Чет өлкөлүк элемент менен никелик-үй-бүлөлүк мамиленин биригүүсү ХХ-кылымда туу чокусуна жеткендиги Гаага конвенциясынын карап шартталганы бекитилген.

- Үй-бүлө укугунун чөйрөсүндө коллизиялык ыкма кыргыз мыйзам чыгаруучулары конвенциялык форматта документтердин артыкчылыгын башчылыка алгандыгы үчүн, жалпы доминациялык конструкциядан келип

чыгып, КМШ өлкөлөрүндө мыйзамдардын фиксациясын камтыган белгилүү бир негизги жол болуп калды.

- КР ЖК кээбирки ченемдеринин андан ары теориялык изилдөөнүн жана ага жанылыктарды киргизүү зарылдыгын ырастаган анализдери кабыл алынды.

- Анализ жараянында чет мамлекеттик жаран катышкан үй-бүлөлүк мамилелер боюнча иштерди сотто териштирүүдө, Европалык соттун чечмелөөлөрүн эске алуу менен мыйзамдын негизинде сот тарабынан акылга сыярдык убакытта жана эл алдында, адилеттүү териштирилүүнү талап кылуу, сотко кирүү укугу; иш боюнча тараптарга бирдейлүүлүк принциби; жараянда жарышка укуктуулугу, чечимди акылга сыярдык убакытта чыгарууда соттордун көз карандысыздыгы жана калыстыгы, адилетүүлүктү жүргүзүүдө мыйзам чыгаруу бийлигинин ар кандай аралашуусуна жол бербөөчү укуктун бийиктигин түшүндүргөн түшүнүктөрдү камтыган адам укуктарынын орнотулушу бекитилди.

- Үй-бүлөлүк мамиледе коллизиялык жөнгө салуу кыргыз укугунда колдонулат жана негиздүү болуп, суроолорду чакырбайт.

- Үй-бүлөнүн КРнын мыйзамдары менен корголгон, социумдун маанилүү салттары өтүп келген, коомдун бирдиги катары баалуулугу жана өзгөчө маанилүүлүгү белгиленет.

- Кыргызстандын үй-бүлө мыйзамы берилген типтеги мамиленин бардык аспектилери, ошондой эле чет өлкөлүк элемент менен да жөнгө салынат.

- КРнын жараны менен чет өлкөлүк жарандын никесинин аныктыгынын маанилүү бир катар аспектилери каралган.

- Никеге туруу тартибинин жана шарттарынын кээбирки аспектилери да жана бул мамиленин башка мамлекеттерде өзгөчөлүктөрү да каралган.

- КРда үй-бүлөлүк талашуу боюнча соттук ишке катышкан чет өлкөлүктүн сотуна кирүү укугу КРнын Конституциясы жана КРнын ЖПКнин ченемдери менен аныкталат. КРнын ЖПКнин ченемдерине ылайык, КРнын жаранындай эле чет мамлекеттиктер процессуалдык укуктарын коргошот, процессуалдык милдеттерин аткарышат. Мындан **чыкты** мыйзам анын арызын кароодон баш тартылса сот сотко кайрылган чет өлкөлүк жарандан соттук чыгымдарга каражат төлөөсүн, күрөөнү талап кылбайт.

Экинчи глава «Кыргыз Республикасындагы никелик-үй-бүлөлүк мамилени конституциялык жөнгө салуунун теориялык-методологиялык аспектилери» эки бөлүмдөн турат.

Изилдөө объектиси болуп, Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен никелик-үй-бүлөлүк мамилени конституциялык-укуктук жөнгө салуудагы калыптанган коомдук мамилелер эсептелет.

Изилдөөнүн предметин чет мамлекеттик элементтин катышуусунда үй-бүлөлүк-никелик мамиленин КРнын Конституциясы, чет мамлекеттердин конституциялары, КРнын Үй-бүлө кодекси, эл аралык укуктук актылар, көбүнчө КРда ратификацияланган Протоколдор, Резолюциялар, үй-бүлө жана нике концепциясына илимий мамиле жана

көзкараштар, чет мамлекеттик элементтин менен үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салуу боюнча кыргызстандык практика менен кошо ченемдик укуктук актылат түзөт.

Изилдөөнүн методдору. Диссертация бир катар жалпы илимий изилдөө методдорун, алардын катарында функционалдык-түзүлүштүк, тарыхый, салыштырмалуу-укуктук, ж.б. анализ ыкмаларын кабыл алууга жана практикалык рекомендацияларды жана корутундуларды чыгарууга колдонууну шарттаган.

Биринчи бөлүмдө КРнын жана жакынкы, алыскы чет мамлекеттердеги кээбирки авторлорунун, алар, К.Н. Нурбеков, Ч.И. Арабаев, Э.Э. Дуйсенов, С. Муратбек кызы, С.С. Алексеева ж.б. жалпы теоретикалык изилдөөлөрү анализденген. Бирок, көрсөтүлгөн монографияларда жана публикацияларда жалпы мүнөздөгү суроолор каралат. Никелик-үй-бүлөлүк мамилени конституциялык жөнгө салуунун негизги аспектиери болуп контексте жетиштүү таразага ээ болот, бирок, кошумча кароону талап кылбайт.

Кыргызстанда көрсөтүлгөн диссертациялык изилдөө Кыргыз Республикасынын жаңы Конституциясына ылайык, чет өлкөлүк жарандын катышуусунда никелик-үй-бүлөлүк мамилени конституциялык-укуктук анализдөөгө биринчи жолку аракет болуп саналат.

Дисттертант тарабынан ишти жазууда чет өлкөлүк жарандын катышуусунда никелик-үй-бүлөлүк мамилени тигил же бул ыкма менен жөнгө салган БӨА, эл аралык ченемдер жана келишимдер анализденген.

Диссерант Кыргызстанда ЭАУ ченемдерин колдонуунун негизги шилтеми болуп КРнын Конституциясы болоорун, КРнын Конституциясы коллизиялык үй-бүлөлүк укуктун негизги булагы эсептелерин, жогорку юридикалык күчкө ээ болорун, биздин мамлекетибиздин жалпы территориясында түздөн-түз колдонуларын белгилейт. Так ушунда инсандын, б.а. чет өлкөлүк жарандык статусунун укуктук негизи бекитилген. Кыргызстанда колдонулган мыйзамдар ж.б. ЧУА Негизги мыйзамга карама-каршы келбеши керек.

Андан дагы, Негизги Мыйзамдын 20, 26, 27-беренелеринде үй-бүлө камтыган коомдун негизи болуп эсептелген жана мамлекеттин камкордугунун предмети жана мыйзам менен корголуу приоритети жасалгаланган [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 5-майда кабыл алынган №59 мыйзамы). Жеткиликтүү режим: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>]. КРнын Негизги мыйзамынын негиз кылган мындай табигый-укуктук концепт, ЭАУЧ негизгилери Кыргызстанга ратификацияланып, эркиндикти жана укукту коргоону, берилген чөйрөдө эл аралык ченемдердин имплементациясын баса белгилейт. Көрсөтүлгөн ченемдерге 58-беренесинин 5-п., ар бир адам өзүнүн бузулган укуктарын жана эркиндиктерин коргоо үчүн мыйзамдарда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдерге ылайык адам укуктары боюнча эл аралык органдарга кайрылууга укуктуу.

Главада такталган чектөөлөр КРнын Конституциясы менен жана башка УЧАда көрсөтүлөт. Биринчи кезекте бул басмырлоонун кандайдыр

бир белгилерин болтуроо, жана бирдей укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү тартуулоого тиешелүү болот. Чет өлкөлүк жарандын катышуусунда никелик-үй-бүлөлүк мамилени жөнгө салууда бул маселеде аныкталган кесилиштиктер пайда болушу мүмкүн. Бул ошондой эле бирдиктүү мыйзамды түзүү зарылдыгын баса белгилейт.

Иште россиялык авторлордун чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк укуктук мамиленин колдонушулунда коллизиялык методду колдонуу акылга сыярлыгы, анын маңызын укукту тандоо жөнүндө суроону жокко чыгаруу ойлору мисал келтирилген.

Диссертант эл аралык ченемдер менен корреляцияланган, никелик-үй-бүлөлүк мамилени жөнгө салуучу улуттук мыйзамдык ченемдерди келтирет жана ал процессуалдык ченемдерди бирдиктүү материалдык мыйзамга бириктирүү кээбирки ылайыксыздыкты жок жыйынтыгын баса белгилейт.

Бир эле мезгилде эл аралык жеке укук менен үй-бүлөлүк-никелик мамилени эл аралык коомдук мыйзам менен да жөнгө салынат. Анда коомдук жана жеке укуктун ченемдеринин кагылышуусу артыкчылык коомдук мыйзамдын ченемдерине берилет. Эл аралык келишимдердин жана алардын мамлекеттеги ролу туурасында түшүнүк берилген. ЭАЖУ боюнча, ЭАЖУ ченемдерин бирдиктүү боюнча, эл аралык жарандык процесс боюнча өзгөчө Гаага конвенциясынын орду белгиленет.

Бөлүмдүн тыянактары:

1. Никелик-үй-бүлөлүк мамиленин проблемаларын изилдөө денгээлин деталдуу анализ кабыл алынды.

2. Үй-бүлөлүк-никелик мамиленин булагы болуп КРнын Конституциясы бекитилген. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 5-гл. «Жарандык. Жарандык укуктары жана милдеттери» жобосун анализдөө жараянында деталдаштырылган. Анда адамдык укуктук статусунун негизин, 52-беренедө жарандыгы жок адамдар жана чет өлкөлүк жарандарынын статусун укуктук негизин бекиткен.

3. Кыргыз Республикасынын Негизги мыйзамынын 20, 26, 27 беренелеринин ченемдеринде кыргызстандык социумдун негизи болгон жана мамлекеттин камкордугу жана мыйзам менен коргоолуучусу болгон үй-бүлөнүн приоритети жасалгаланган. Мындай КРнын Негизги мыйзамынын негиз кылган мындай табигый-укуктук концепт, ЭАУЧ негиздери Кыргызстанда ратификацияланып, эркиндикти жана укукту коргоону, берилген чөйрөдө эл аралык ченемдердин имплементациясын баса белгилейт.

4. Эл аралык келишимдердин ата-мекендик укуктук системанын тутумунда бул келишимдердин эрежелери ички укуктук ченем функциясына ээ болушат жана өзүнүн баштапкы маанисин өзгөртпөстөн, ЭАУ ченемдери болуп калуусу жана дайыма жеке укуктук мамилеге колдонулушу мүмкүндүгүн, үй-бүлөлүк коллизиялык укуктун булак катарында түзүлүшүн шарттайт. Тиешелүү эрежелер үй-бүлө нормаларында колдонууга жатаары КР ҮК де камтылат, жана КРнын Конституциясынан 6-беренесинин 3-п.негизделет.

5. Мамлекеттер аралык өз ара аракеттенүүдө чет өлкөлүк элементтин катышуусунда үй-бүлөлүк укуктук мамилени жөнгө салуу боюнча конвенциялык бир катар ЭУА шартталган. Аларын арасында Гаага конвенциясы балдарды коргоо жана чет мамлекеттик асыроо маселесине кызматташуу жөнүндө Гаага конвенциясынын ишмердүүлүгүгүн жыйынтыгы болгон бирдиктүү ЭАУ жана эл аралык жарандык жараянга багытталган болчу.

6. Коомдук жана жеке мүнөздөгү ченемдер чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк-никелик мамилени тыгыз корреляцияланаары бекитилди жана берилген чөйрөдөгү зарылчылыктар катарында ЭАУЧ анализи тастыкталды.

Экинчи бөлүмдө КРнын укугунун өнүгүшүнүн жалпы тенденциясынын бир кыйла жагымдуу жана бир кыйла тыгыз байланышынын принциби анализденген. Диссертант КРнын Конституциясында жаткан үй-бүлөнү колдоо жобосу мамлекеттик үй-бүлөлүк саясаттын чөйрөсүндө багыттардын өнүгүүсүн аныктап, конституциялык базасыз үй-бүлөнү коргоо институтун кылуу кыйын экендигине таянат.

Мамлекет тарабынан үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салуу максатында ар түрдүү аракеттер жасалат, алар ЧУК кабыл алынышынан башталып, аларды ишке ашыруу жолдору менен аяктайт. Ошондой эле үй-бүлөнү сактоо жана коргоону жөнгө салуу аспектилерин деталдуу иштеп чыгуу мамлекетке зарыл. Демек, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк мамилени жөнгө салууда коллизиялык ыкма мүнөздүү келет, ал башка мамлекеттерде укукту колдонуунун проблематикасын пайда кылат, себебинде ошол соттук мамлекетте аныкталган абалдан чыгууну камсыздап берет. Көрсөтүлгөндөй, ЭААК материалдык укуктук ченемдердин жардамы менен укукту тандоо аркылуу укуктук системалардын дифференциациясын жеңүүчү жөнгө салуунун материалдык ыкмасын колдонот. Ошол. колдонуудагы мыйзамды табуу - укуктук мамилелердин конкреттүү укук тартиби менен эң жакын байланышын табуу, соттун өлкөсү менен үчүнчү өлкөнүн укук ченемдерин эске алуу менен кыйла жагымдуу укук тартибин табуу.

Жумушта чет мамлекеттик элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин жөнгө салуу боюнча чет өлкөлөрдүн мисалдарын, ошондой эле буга чейин бир катар чыр-чатактардын ийгиликтүү чечилишин көрсөткөн ЭАЖУ боюнча атайын мыйзамдарды кабыл алган өлкөлөрдү мисал келтирет. Кыргыз Республикасынын Конституциясында чагылдырылган чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин жөнгө салууда аялдарды жана балдарды басмырлоого жол бербөөнүн маанилүүлүгү баса белгиленди.

Диссертант "эң жагымдуу мыйзам" жана "эң жакын байланыш" принциптеринин түшүнүгүн ачып берет, алар мыйзамдын жалпы конфликт принцибинин деңгээлинде белгилүү бир укук менен укуктук мамилени кароо контекстинде чечмеленет; ийкемдүү жана убакытка туура келген кагылышуу байламталары.

Анын ою боюнча, бир катар авторлор шилтеме ченемдери эң күчтүү байланыш принцибинин көрүнүшү катары чечмелениши мүмкүн деп эсептешет. Ошол эле учурда, башка авторлор эң жакын байланыштын критерийин колдонуу жалпы катары колдонууга логикалык деп эсептешет. Принцип, б.а. ал мыйзамдардын карама-каршылык эрежесин колдонуунун натыйжасында пайда болбойт. Бул принцип мыйзамдардын карама-каршылыгын пайда кылуунун жалпы принциби катары, үй-бүлөлүк мамилелер үчүн конкреттүү байланыштарды тандоодо, мыйзам чыгаруучу, алардын тигил же бул мамлекеттин мыйзамы менен байланышына таянып, колдонула турган мыйзамды аныктайт. Чет өлкөлүк элемент менен тиешелүү укуктук мамилени жөнгө салуучу ченем жок болгондо, Жарандык кодексин нормасына эгерде үй-бүлөлүк мамилелер **МК** тарабынан жөнгө салынбаса шилтеме бар.

Тараптар үчүн эң жагымдуу мыйзамга кайрылуу принцибине келсек, аны түзүү конфликттин өз эрежелерине эмес, эң адилеттүү натыйжага жетүү үчүн максатка ылайыктуулук менен акылдуулуктун корреляциясына багытталган. Кыргыз Республикасынын **Тергөө** комитетинин конфликт эрежелеринде кээ бир өзгөчөлүктөрдү эске албаганда, бир тарап үчүн кыйла жагымдуу мыйзамдын принцибин колдонуу боюнча түз көрсөтмөлөр жок.

Бөлүмдүн жыйынтыгы катары автор төмөнкү тыянактарды белгилейт:

- Чет өлкөлүк элемент менен мамилени жөнгө салуучу коллизиялык ыкмасынун кээбирки ченемдери анализденди.

- ЭАЖУ жөнгө салган үй-бүлө мамилелеринин чөйрөсүндөгү чет мамлекеттик практикалар мисал келтирилди.

- Балдарды берүү тартибинин регламентациясы асыроо жараянын актуалдаштырат жана ошону менен асырап алуучуларга так талаптарды бекитет, КРнын мамлекеттик органдарында жоопкерчиликти күчөтөт, милдеттерди жогорулатат жана көзөмөлдү киргизүүгө уруксат берет.

- Мыйзамдардын карама-каршылыгын жөнгө салууну таануу менен, эталондук эреже менен бирге жарандык жүгүртүү эрежеси түзүлөт. Ошол эле учурда, колдонулган мыйзамдын тыгыз байланышы болгондо милдеттүү негизде эч кандай дифференциациясы жок, мында көрсөтүлгөн критерий мыйзамдардын карама-каршылыгынын мазмунун калыптандыруу принциби катары, ошондой эле мыйзамдардын карама - каршылыгынын бири катары кабыл алынат.

Үчүнчү глава "Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин жөнгө салуучу мыйзамдардын карама-каршылыгынын калыптанышы" эки бөлүмдөн турат. **Биринчи бөлүм** Кыргыз Республикасынын нормативдик массивиндеги конфликт принциптеринин эволюциясына арналган. Мыйзамдардын карама-каршылыгына үй-бүлөлүк укуктун ченемдери, биринчи кезекте, Конституциянын, КРЖК, КРҮКдин ченемдери ортомчу экени белгиленген.

Чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин жөнгө салуудагы ченемдерди талдоодо, соттор СССР Жогорку Соттун Пленумунун Токтомдорун дагы эле колдонушарын белгилеп кетүү керек.

Ошол эле учурда, дүйнөлүк коомчулуктун көптөгөн мамлекеттери мыйзамдардын үй-бүлөлүк чыр-чатактарынын ченемдерин олуттуу түрдө жаңыртышты, мында ЭАЖУды кодификациялоо процесстери бул мыйзамды өнүктүрүүнүн алдыңкы тенденцияларынын бири катары таанылат.

Ушундай эле мамиле орус авторлору тарабынан да иштелип чыккан. Кыргызстанга келсек, ЭАЖУда корреляцияланган укук тармагынын ченемдери бөлүнүп, тиешелүү коддорго жайгаштырылган. Ошого карабастан, процесстик укуктук жөндөмдүүлүк жана чет өлкөлүк элементтин укук жөндөмдүүлүгү жөнүндөгү материалдык укуктун ченемдери процесстик укуктун ченемдерине ылайык чет өлкөлүктүн жеке укугу ишти сотто жүргүзүүнүн жалпы принцибинин чөйрөсүнөн бөлүнөт жана КР ЖК да чечүүчү мааниге ээ. Макалада чет өлкөлүк жарандардын укукка жөндөмдүүлүгүн жана аракетке жөндөмдүүлүгүн таануу боюнча Германиянын Жарандык кодексинин нормасы каралган.

Ошондой эле “жеке мыйзам”, “жарандык” түшүгүн РФ, Казакстанда, Кыргызстанда чет өлкөлүк элемент мамилесине карата колдонууда салыштыруулар жүргүзүлдү.

Ошондон ЖЖЖга мамилеге карата негизги укук болуп ал жашаган мамлекет эсептелерин белгилей кетүү керек.

Теориялык жактан алганда, чет өлкөлүктүн жарандык укук жөндөмдүүлүгүнө жана аракетке жөндөмдүүлүгүнө анын жеке мыйзамын колдонуу мыйзамы колдонулган өлкөнүн аймагында соттун чечимин таануу жана аткаруу аркылуу жүзөгө ашырылары таанылат.

Кыргызстандын мыйзамдарынын ченемдерине ылайык (КР мыйзамдарына СССР мыйзамдары из калтырган) жеке мыйзам ар түрдүү мамлекетте өзүнүн дифференциациясына ээ болгон.

М.С.Каменскийдин изилдөөсүнө ылайык, эки байланышты камтыганды кошуу менен жана жеке мыйзам түшүнүгүн жалпылаган аралаш система көп кездеше бербөөсүн белгиленген. Диссертант жыйынтыктап жатып, талаш-тартыштуу КРнын үй-бүлөлүк укугунда укуктагы байланыштын ордуна жарандын таандык болгон мамекеттин мыйзамдарына байлаарын баса белгилейт.

Бөлүмдө изилдөөлөрүнө негизденип, диссертант төмөнкүдөй тыянактарды чыгарат:

1. Кыргыз Республикасындагы тармактык кодификация үй-бүлөлүк укуктун чыр-чатак эрежелерин Кыргыз Республикасынын ҮКде, жарандык - Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде, эл аралык жарандык процессте жайгаштыруу менен мүнөздөлөөрү аныкталган. Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодекси КМШ мамлекеттери тарабынан кабыл алынган жалпы укуктук доктрина менен толук шайкеш келет.

2. Нике жана үй-бүлө мамилелерин конфликттик жөнгө салуунун эволюциялык процесси советтик укуктук доктринанын жана заманбап мезгилдин универсалдуу концепциясынын мисалында көрсөтүлгөн.

3. Чет өлкөлүк элемент менен нике жана үй-бүлөлүк мамилелердин кыргыз практикасында колдонулушу мүмкүндүгү тууралуу орус авторлору тарабынан универсалдуу ыкма иштелип чыккан.

4. Тармактык актыларда камтылган ченемдерди сактоо менен бирге ЭАЖУ жана процесстин ченемдерин камтыйт, бул жалпы мүнөзгө ээ жана бул бардык тармакка бирдей колдонулат. Улуу Британиядан жалпы ченемдерди алып салууну жана аларды жарандык кодексте камтылган эл аралык жеке укуктун жалпы эрежелери менен бул жерде эл аралык жарандык процесстин жалпы эрежелеринен турган бир мыйзамдын чегинде биригүүнү билдирет.

5. Дүйнөлүк коомчулуктун көптөгөн мамлекеттеринде мыйзамдардын карама-каршылыгынын ченемдери олуттуу түрдө жаңыртылды, мында ЭАЖУну кодификациялоо процесстери бул мыйзамды өнүктүрүүнүн алдыңкы тенденцияларынын бири катары таанылган. Ата-мекендик мыйзам чыгаруучу тармактык кодификация жүргүзүүдө мыйзамдардын карама-каршылыгынын ченемдерин Кыргыз Республикасынын ҮКне жана жарандык укукту Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине, ал эми Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодексине эл аралык жарандык процесстин ченемдерин киргизген.

6. Чыр-чатактарга салыштырмалуу анализ Россия, Казакстан жана Кыргызстандын процессуалдык укук ченемдери жүргүзүлдү.

7. Жеткиликтүү дифференциацияга ээ болгон ар кандай мамлекеттердеги жеке укуктун теориялык жана юридикалык түшүндүрмөлөрү берилди.

Экинчи бөлүмдө Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарында чет өлкөлүк элемент менен нике жана үй-бүлө мамилелери чөйрөсүн оптималдаштыруу каралат. Диссертациянын кандидаты Г.Ибраеванын Кыргызстанда нике жана үй-бүлө институтуна мамлекеттин таасири олуттуу түрдө солгундап кеткен деген пикирин келтирет; мамлекет символикалык жана иш жүзүндө формалдуу түрдө жаш үй-бүлөлөргө колдоо көрсөтөт, ошол эле учурда диний мекемелерге чоң рол жүктөлөт, натыйжада бардык кесепеттери бар катталбаган никелердин санынын өсүшүнө алып келет.

Жумушта үй-бүлө жана нике мамилелерин мамлекеттик жөнгө салууну түзгөн элементтер көрсөтүлгөн, алардан үй-бүлө жана нике мамилелерин конституциялык-укуктук жөнгө салуу концепциясы мамлекеттик саясат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктардын жыйындысы катары айырмаланат.

Диссертацияда кандидат өз ишинде үй-бүлөнү жана никени мамлекеттик жөнгө салуунун негизги багыттарын, максаттарын жана милдеттерин чагылдыра турган "Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик үй-бүлөлүк саясаттын Концепциясын" иштеп чыгуунун маанилүүлүгүн баса белгилейт, анын ичинде чет өлкөлүк элементи бар. Ошондой эле үй-бүлөлүк укуктук мамилелерде дайыма корголуучу тарап болбогондуктан, балдардын кызыкчылыктарын эске алуу зарылдыгын белгилейт.

Автор үй-бүлөлүк укуктук мамилелерде тараптардын эркинин автономиясы жөнүндөгү түшүнүктү белгилейт, буга чейин көпчүлүк

учурларда каралбаган, бул мурда жарандык укукка көбүрөөк мүнөздүү болгон. Коюлган көйгөй мыйзамдардын карама-каршылыгы бир нече укуктук системалар иштеген өлкөнүн мыйзамына тиешелүү болгон учурда колдонулат. Кээ бир жалпы маселелердин, атап айтканда, өз ара карама-каршылыктын чыр-чатак мыйзамдарына карата талдоо берилет. Ал ошондой эле жарандык жана үй-бүлөлүк укуктарда өз ара мамилени колдонуу же колдонбоо боюнча салыштырууну көрсөтөт.

Изилдөөнүн бул бөлүмүндө талапкер төмөнкү тыянактарды берет:

1. Мамлекеттин жетекчи ролу таанылат, ал өзүн үй-бүлөнү бекемдөө максаты менен субъекти катары жарыялайт жана үй-бүлөнү мамлекеттик жөнгө салууну колдоо жана институтташтыруу боюнча атайын программаларды иштеп чыгуу милдетин коет.

2. Үй-бүлө жана нике үчүн диний мекемелердин жана уруулук структуралардын ролунун жогорулашы байкалууда, бул никени жана үй-бүлөнү жөнгө салууда мамлекеттин ролунун төмөндөшүнө алып келет. Бул факт никенин мыйзамдаштырылган түрүн жактырууда чагылдырылган.

3. Балдардын социометрикалык, коомдук, укуктук, философиялык, дидактикалык, маданий баалуулугу орногон. Үй-бүлөлүк укукта корголуучу субъект - бала үчүн жагымдуу шарттар түзүлгөн.

4. Автор үй-бүлөлүк мыйзамдардын ортомчулугу менен тараптардын эркинин автономия принцибинин колдонулушун белгилейт, башкача айтканда, үй-бүлөлүк мамилелерге тараптар тандаган мыйзамдын колдонулушун белгилейт.

5. Чыр-чатак мыйзамынын теориялык чечмелениши мыйзамдардын карама-каршылыгы тиешелүү болгон чет өлкөлүк материалдык укуктун колдонулушунун корреляциясында жана ушул соттук мамлекеттин укугу боюнча ушул чет мамлекетте колдонулушунда аныкталат.

6. Ар бир мамлекет мыйзамдардын карама-каршылыгынын эрежелерин формулировкалоо эркиндигине ээ болгондуктан, эки тараптуулук эске алынбай тургандыгы аныкталган. Ички мыйзамдарда, бул жагы Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде чагылдырылган, чет өлкөлүк мыйзамдар Кыргыз Республикасында колдонулууга тийиш болгон учурда, Кыргыз Республикасынын мыйзамы тиешелүү чет мамлекеттеги мындай мамилелерге карата колдонулганына карабастан, чет өлкөлүк мыйзам өз ара негизде экендиги бекитилген.

7. Мыйзамдардын карама-каршылыгынан тышкары, чет өлкөлүк жарандардын укуктук статусу жаатында өз ара принципти колдонуу жаңыртылып жатат. Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарында, өз ара мамилени колдонбоо жана улуттук режимди сөзсүз түрдө камсыз кылуу боюнча жалпы кабыл алынган принциптен, өз ара мамилеге байланыштуу бошотууга жол берсе болот. Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк мыйзамдарында чет өлкөлүктөргө улуттук режимди берүү өз ара мамилеге байланыштуу эч кандай жеңилдиктерди караштырбайт.

8. Кыргыз Республикасында адистештирилген мыйзамдарды андан ары өнүктүрүү зарылдыгын тастыктаган кээ бир статистикалык маалыматтар келтирилген.

ТЫЯНАКТАР

Кыргызстанда да, дүйнөлүк коомчулуктун башка мамлекеттеринде да бир нече муун миндеген жылдар бою белгилүү болгон нике институту гуманитардык каада-салттарды сактоо жана өркүндөтүү максатын көздөйт, ал азыркы замандын тез өзгөрүп жаткан темптеринде өз баалуулугун сактап калат, анткени ал бирдиктүү жашоонун очогу жана символу болуп саналат.

1948-жылдын 10-декабрында БУУнун Башкы Ассамблеясы тарабынан кабыл алынган Адам укуктарынын Жалпы Декларациясынын 16-беренесинин 3-бөлүгү: «Үй-бүлө - коомдун табигый жана негизги бирдиги жана коомдон жана мамлекеттен корголууга укуктуу» деп таанылып, Кыргыз Республикасынын учурдагы Конституциясында да бул принцип бекитилген.

Үй-бүлөнү коргоо жана балдарга кам көрүү ар бир мамлекет үчүн эң башкы милдет экени талашсыз түрдө туура деп табылган. “Коомчулук” деп аталган коомдук организмдин дени сак иштеши үчүн үй-бүлө жана нике мамилелерин эффективдүү жөнгө салууну ишке ашыруучу укуктук ченемдердин оптималдуу иштелип чыккан системасы өзгөчө мааниге ээ.

XXI кылымда нике жана үй-бүлө чөйрөсүндө интернационалдык мүнөздөгү мамилелердин тез өнүгүүсү калыптанды. Укуктук жактан алганда көптөгөн үй-бүлөлөрдүн курамында эбак эле "чет өлкөлүк элемент" болгон. Ошол эле учурда, аралаш никелердин жайылышынын көйгөйлөрү, дүйнөлүк коомчулуктун бардык юрисдикцияларына ылайыкташтырылган, парадигмада иштей турган бирдиктүү Концепциянын жоктугунан улам укуктук кабылдоонун айырмасын пайда кылат.

Эгерде биз мамилелердин көрсөтүлгөн диапазонун карай турган болсок, анда конституциялык жана учурдагы, Кыргыз Республикасындагы адистештирилген мыйзамдарга инновацияларды киргизүүнү актуалдаштыруучу шарттуу мезгилдештирүүнү бөлүп көрсөтүү максатка ылайыктуу.

Ошентип, I этап - чет өлкөлүк элемент тарабынан татаалданган үй-бүлөлүк жана нике мамилелеринин бардык түрлөрүн жөнгө салууда светтик жарандык доктринада бекитилген бир жактуу конфликт эрежелерин мыйзамдарга консолидациялоо. Ошондой эле, учурдагы "Темир көшөгө" никенин интернационалдашуусуна тоскоолдук кылган жагын эске алуу керек. II этап – КР УК кабыл алынышы жана конфликттик эрежелердин кеңейтилиши жана эки тараптуу мыйзамдардын кагылышуу эрежелеринин Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк мыйзамдарында консолидациясы. III этап – үй-бүлө жана нике мамилелеринин социалдык, укутук жана башка аспектилерин иш жузундо бузулушу менен ааламдашуу феномени.

Анализдин жүрүшүндө, чет өлкөлүктөрдүн катышуусу менен үй - бүлөлүк мамилелер сотторунда өндүрүштө, мыйзамдын негизинде түзүлгөн сот тарабынан акылга сыярлык мөөнөттө иштерди адилеттүү жана ачык кароо талаптары, адам укуктары боюнча Европа сотунун

чечмеленишин эске алуу менен: сотко жетүү укугу; мыйзам чыгаруу бийлигинин сот адилеттигине кийлигишүүсүнө тыюу салган мыйзамдын үстөмдүгү; иштин тараптары үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөр принциби; атаандаш процесске, акылга сыярлык мөөнөттө чечим кабыл алууга, соттордун көз карандысыздыгына жана калыстыгына укуктуулук талаптары каралышы керек.

Мамлекеттердин өз ара аракети чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк укуктук мамилелерди жөнгө салуу боюнча бир катар кадимки ЭАУАнын кабыл алынышына алып келди. Алардын арасында балдарды коргоо жана чет өлкөлүк асырап алуулар боюнча кызматташуу боюнча Гаага Конвенциясы бар, ал ЭАЖУ боюнча Гаага конференциясынын ишмердүүлүгүнүн натыйжасы болгон жана ЭАЖУ жана эл аралык жарандык процесстин нормаларын унификациялоого багытталган.

Ошентип, Кыргыз Республикасындагы үй-бүлө жана нике мамилелерин ар тараптуу конституциялык-укуктук талдоонун негизинде төмөнкү **негизги тыянактар** чыгарылды:

1. Кыргыз Республикасынын ченемдик массивинде колдонулган "чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелери" түшүнүгү "эл аралык мүнөздөгү үй-бүлө жана нике мамилелери" жана "чек арадагы үй-бүлө жана укуктук мамилелер" түшүнүктөрү менен бирдей жана үй-бүлө жана ЭАЖУ мыйзамы чөйрөлөрү аркылуу ортомчулук кылат.

КР ҮКдин VII бөлүмүндөгү "чет өлкөлүк элемент" деген фразанын нормативдик консолидациясы, ошондой эле үй-бүлөлүк жана нике мамилелеринин мазмуну жана алардын жарандык-укуктук мамилелер менен болгон байланышы, жеке укуктук табияттын үй-бүлөлүк жана нике мамилелеринин мүнөзүн баса белгилейт. Кыргыз Республикасы адаттагыдай эле үй-бүлөлүк укуктун объектисине кирген үй-бүлөлүк жана нике мамилелеринде, ошондой эле ЭАЖУ объектиси менен байланышкан мамилелерде КР ҮК менен КР ЖКдин ченемдеринде бекитилген "чет өлкөлүк элемент" категориясын колдонуу максатка ылайыктуу деп эсептелет.

КР ҮКдин VII бөлүмү "Чет өлкөлүк жарандардын жана ЖЖЖ катышуусу менен үй-бүлөлүк мамилелерге үй-бүлөлүк мыйзамдарды колдонуу" мамлекеттик жана жеке укуктун ченемдеринде объективдештирүүнү болжолдойт, бул тигил же бул укуктук мамилелердин аспектиси болуп, нерсени толук чагылдыра турган норманы табууну кыйындатат.

2. Кыргыз Республикасындагы азыркы этапта, нике чөйрөсүндөгү коомдук мамилелерди жөнгө салуучу мыйзамдардын өзгөчө карама - каршылыктар тутумунун болушу, ЭАЖУ объектисине жеке укуктук мамилелерди гана киргизүүгө таасирин тийгизбеши керек.

Үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин конфликттик-укуктук жөнгө салуу процесси, СССРдин /НЖҮКнын иштөө фактысынын өзү эле, чет өлкөлүк элементтин бар экендигин эске алуу менен, укуктук карама-каршылыктарды толук чече алган жок деген тыянакка алып келди. Чет өлкөлүк элемент менен болгон мамилелерди жөнгө салуу жана чет өлкөлүк мыйзамдарды колдонуу менен эки тараптуу мыйзамдардын кагылышуусун

консолидациялоо максатында иштелип чыккан мыйзамдардын карама-каршылыгынын өзгөчө системасы бар КР ҮК концепциясы өзүнүн өнүгүүсүнүн жаңы этабына кирди.

Тармактык актыларда камтылган ченемдерди сактоо ЭАЖУ жана процесстин ченемдерин камтыйт, ал жалпы мүнөзгө ээ болуп, бул укуктун бардык тармагына бирдей колдонулат, бул алардын жалпы мүнөздөгү ҮК ченемдерин алууну жана эл аралык жарандык процесстин жалпы эрежелери боло турган бир мыйзамдын чегинде Жарандык кодексте камтылган эл аралык жеке укуктун ченемдери менен жалпылаштырууну билдирет.

3. КРЖКде "Эл аралык жеке укук" бөлүмүнүн ченемдерин иштеп чыгуу, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин укуктук жөнгө салуунун өнүгүү тенденцияларын логикалык түрдө калыптандырды. Ошентип, КР ҮКнин VII бөлүмүндө конфликттердин эрежелеринин консолидациясы конфликттерди жөнгө салуу жаатындагы жаңылыктарын баса белгилейт. Бул жаатта жөнгө салуунун өнүгүү тенденциясы конфликт принциптерин да колдонушу керек: эң жакын байланыш принциби жана эң жагымдуу мыйзам болушу абзел.

Эң жакын байланыш принциби, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 1167-1170-беренелеринде бекитилген Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин жаңычылдыктарынын бири болуп, ошондой эле келишимдик мамилелердин өзгөчөлүгү, аларды окшоштуруп колдонуу үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салуу мыйзамында дайыма эле мүмкүн боло бербейт. Ушуга байланыштуу, бул принциптин жөнгө салынган укуктук мамилелерге "эң тыгыз байланыштуу" катары бекитилиши актуалдуу жана негиздүү көрүнөт.

Эң жагымдуу укук принциби, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде бекитилген жеке укуктук мамилелерди ийкемдүү конфликттик жөнгө салуу методдорунун бири катары, камкорчу менен камкорчулуктагынын ортосундагы карым-катнаш мамилелерди жөнгө салууга байланыштуу кеңири масштабга ээ эмес.

Бул принцип камкорчунун камкорчулукту алуу милдетин жөнгө салуу жана камкордук чөйрөсүн тандоо укукту аныктоодо колдонулбайт.

Бул принциптин көлөмү, анын чоң практикалык маанисине карабастан, башка жарандык-укуктук мамилелерди жөнгө салууда мыйзамга окшоштуруп колдонууну татаалдаштырат.

Бул принципти КР ҮК VII бөлүмүндө консолидациялоону сунуштап, чет мамлекеттердин мыйзамдарында бул принцип белгилүү бир дифференциацияга ээ экенин белгилей кетүү маанилүү. Биздин оюбузча, төмөнкүлөр эң оптималдуу көрүнөт: ата-энелер менен балдардын ортосундагы мамилелерди жөнгө салууда кыргыз мыйзамдары, жарандык укугу же баланын жашаган жеринин укугу, жарандык укугу же жашаган жеринин укугу, анын ата-энесинин, ошондой эле мамилеси менен тыгыз байланышта болгон башка чет өлкөлүк мыйзамдарын колдонулушу мүмкүн, эгерде колдонулуучу мыйзам балага эң жагымдуу болсо.

4. Мыйзамдарды бекитүү үчүн негизделген бул аспекти төмөнкүлөргө байланыштуу: Кыргыз Республикасынын соту балага эң

жагымдуу укукту тандап, ар кандай укуктук тутумдарды, анын ичинде Кыргыз Республикасынын мыйзамын салыштырат. мамилеси менен байланышы бар (баланын жарандык укугу же жашаган жери, жарандык укугу же анын ата -энесинин жашаган жери ж. б.). Ошентип, укук тутумдарынын тандоосунун көбөйүшү менен баланын кызыкчылыктары үчүн эң жагымдуу чечим чыгаруу мүмкүнчүлүгү кескин түрдө жогорулайт.

Эң ыңгайлуу норманын консолидациясы КР ҮКне кошумча эрежени киргизүү менен да, өзүнчө беренени кошуу менен да, "Балдарга байланыштуу иштерди кароодо колдонулуучу мыйзамды тандоо принциптери" деп аталышы мүмкүн, балдарды үй-бүлөлүк тарбиялоонун артыкчылык принцибин сактоо шартында, эки негизги принципти чагылдырат.

Кыргыз Республикасынын ЖКнин ченемдеринде үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салуу үчүн суперативдүү ченемдер институтун колдонуу мүмкүнчүлүгү каралып жаткан чөйрөдө бул институттун практикалык чоң мааниси бар экени аныкталган. Изилдөө көрсөткөндөй, сот практикасында көбүнчө ата-энелер ар кайсы мамлекеттердин аймагында жашаган учурда баланын жашаган жерин аныктоо боюнча талаптар өзгөчө материалдык укуктук норманы кабыл алууга алып келет: баланын жашаган жери, ата-энеси ар кайсы мамлекеттерде жашаган учурда, Кыргыз Республикасынын соту бала менен ата-эненин ортосундагы байланыш тартибин аныктоо жөнүндө маселени бир убакта чечет.

5. Ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды тарбиялоонун ар кандай формаларына ортомчу болгон конфликт ченемдеринин консолидациясы балдарды камкордукка алуунун мындай формасын конфликттик жөнгө салууну болжолдой тургандыгы аныкталган. Камкорчулук жөнүндөгү ченемдер Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарынын бир бөлүгү экенин эстен чыгарбоо керек.

Изилденип жаткан көйгөйлөр аспектиде, кыргыз мыйзамы балдарды ар кандай тармактык кодекстерге жайгаштыруу боюнча мыйзамга каршы келген жөнгө салууну койгонун белгилейбиз. Биздин оюбузча, үй-бүлөлүк укукта балдардын камкорчулук жана көзөмөлчүлүк мамилелерин жөнгө салуучу мыйзамдардын карама-каршылыгын бекемдөө максатка ылайыктуу көрүнөт. КР ЖКде бекитилген мыйзам чырчатактарынын принциптери менен бирге камкорчулук мамилелерине мыйзамдардын ийкемдүү принциптери да колдонулат.

Никеге турууга ортомчулук кылган мамилелерди изилдөө, КР ҮКде эки тараптуу конфликт принциптеринин консолидациясы, анын колдонулушу чет өлкөлүк мыйзамды тандоого алып келиши мүмкүн экенин далилдеди. Бул мамилелерди жөнгө салуу үчүн ийкемдүү конфликт принциптерин колдонуу кабыл алынгыс: нике мамилелерин жөнгө салуунун критерийлеринин бири катары алдын ала айтуу каралып жаткан мамилелердин коомдук укуктук мүнөзүнө жооп берет. Биз бул учурда катаал конфликт принциптерине кайрылуу логикалуу деп эсептейбиз.

6. Жубайлардын ортосундагы мамилелерди конфликттик жөнгө салууну изилдөө жубайлардын ортосундагы мүлктүк эмес мамилелерди

жөнгө салуу боюнча ар кандай мамлекеттердин мыйзамдарындагы чыр-чатактар ушунчалык кеңири таралган эмес экенин көрсөттү жана алардын мүнөзү боюнча бул мамилелерди жалпысынан укуктук жөнгө салууга баш ийдирүү кыйын экенин көрсөттү. Иш жүзүндө, жубайлардын ортосундагы мамиленин бул түрүн жөнгө салууда мыйзамдын чыр-чатагын чечүүдө эч кандай көйгөй жок. Чыр-чатакты жөнгө салууну оптималдаштырууда коммерциялык мамилелер чөйрөсүндөгү мыйзамдардын кагылышуу эрежелерин иштеп чыгуу зарыл.

Балдардын талашуусу менен болгон мамилелерди конфликттик жөнгө салуудан айырмаланып, нике мамилелерин жөнгө салуу юридикалык жактан эч кандай өзгөртүүлөрдү талап кылбайт. Жарандык мыйзамы илимий негизделген никенин шарттарын аныктоочу мыйзамдардын негизги конфликти принциби катары учурда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында жазылган.

Чет өлкөлүк жарандардын укуктук статусу чөйрөсүндө өз ара принципти колдонуу мыйзамдардын карама-каршылыгы мыйзамынын чегинен тышкары жаңыртылып жатат.

Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарында, өз ара мамилени колдонбоонун жана улуттук шартты сөзсүз түрдө камсыз кылуунун жалпы кабыл алынган принцибинен, өз ара мамилеге байланыштуу бошотууга жол берсе болот.

Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк мыйзамдарында чет өлкөлүктөргө улуттук режимди берүү өз ара мамилеге байланыштуу эч кандай жеңилдиктерди караштырбайт.

Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелеринин субъекттеринин кызыкчылыктарын коргоо үчүн үй-бүлөлүк мыйзамдардын ченемдери негиздүү, максатка ылайыктуу деп табылышы керек, бирок учурдагы социалдык жана укуктук реалдуулукка кандайдыр бир адаптацияны талап кылат жана жогоруда айтылган корутундулардан тышкары, изилдөөнүн схемасына кээ бир статистикалык маалыматтар негиздүү түрдө кошулган. Атап айтканда, кыздардын чет өлкөлүктөргө турмушка чыгуусу активдүү стратегияга айлангандыгы белгиленет.

Аялдарды генофонддун казынасы деп атоо сунушталат, анткени бул чет өлкөлүктөрдүн кыргыздарга үйлөнгөндөрү эң жакшысы. Ошентип, кыздардын никеге туруу укуктарын чектөө этникалык маданиятка аял тарабынан берилет. Салыштырмалуу режимде иликтөө жүргүзүүдө М.Айтиевдин никедеги миграция моделдери аныкталган.

Анда "эркектер, аялдарга (7,1%) караганда көбүрөөк даражада (21,7%), үйлөнгөндөн кийин Кыргызстанда калууга ниеттенишет."

Ошентип, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин укуктук жөнгө салуунун комплекстүү конституциялык-укуктук анализи көрсөткөндөй, укуктук жөнгө салууну жакшыртуу үчүн заманбап конституциялык, үй-бүлөлүк, жарандык, жарандык процесстик, конфликттик укуктун өнүгүү тенденциялары КР укугунда эске алынды.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин изилдөө процессинде, улуттук мыйзамдарды жакшыртуу максатында төмөнкү практикалык сунуштар иштелип чыгарылды.

1. Жалпы мүнөздөгү жана бүтүндөй аймакка бирдей колдонулуучу ЭАЖУ мыйзамынын жана процесстин ченемдерин камтыган атайын мыйзамдын тармактык актыларында камтылган мыйзамдын ченемдерин түзүү сунушталат.

Кыргыз Республикасынын Мыйзамы үй-бүлөлүк укуктун карама-каршылыгы үчүн КР ҮКнен андагы эки жалпы норманы алып салуу жана аларды жалпы нормалар менен айкалыштыруу дегенди эл аралык жарандык процесстин жалпы эрежелери камтылган ЭАЖУ, камтылган КР ЖК чагылдырышы мүмкүн.

Мыйзам чыгаруу техникасын эске алуу менен, биз дагы эле сунушталган мыйзамдын концепциясына басым жасайбыз:

- чет өлкөлүк элементи бар жарандык, үй-бүлөлүк иштер боюнча соттор колдоно турган мыйзамды аныктоо принциптерин белгилөө;
- чет өлкөлүк укуктун нормаларынын мазмунун белгилөө;
- укуктук түшүнүктөрдүн квалификациясын, өз ара мамилесин жана Жарандык кодекстин жана Улуу Британиянын ченемдеринде камтылган башка маселелерди аныктоо;
- жарандык жана үй-бүлөлүк маселелерде чет өлкөлүк жарандарга жана ЖЖЖ жайылтуу механизмин «улуттук режим» принцибин КР ЖКде чагылдыруу;
- КР ЖКде чет мамлекеттин юрисдикциялык иммунитетти маселелерин оптималдаштыруу;
- эл аралык юрисдикциянын аныктамасын, келишимдик юрисдикциянын кабыл алынышын тактоо;

2. Мүлктүк жана жеке мүлктүк эмес мамилелерди жөнгө салууда жарандык мыйзамдарды колдонуу эрежелерин белгилеген КР ҮКнин ченемдери үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосундагы чет өлкөлүк элемент менен болгон мамилелерди жөнгө салууга да колдонулат, бул Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин VI бөлүмүнүн ченемдеринде каралган.

КР ҮК мыйзамдын аналогиясын колдонуу менен алектенгендиктен, үй-бүлөлүк мамилелерди жөнгө салууда жарандык укуктун жалпы принциптерин колдонуу мүмкүнчүлүгүн көрсөтүүдөн тышкары, ЭАЖУнун жалпы принциптери жана аларды колдонуу мүмкүнчүлүгүн мыйзамдаштыруу да логикалык жактан туура келет.

Ушуга байланыштуу мыйзамдарга төмөнкүдөй жаңы редакциядагы жоболор сунушталат:

- Үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосундагы мамилелер үй-бүлөлүк укук менен жөнгө салынбаган учурда жана жарандык укуктун нормалары же

ЭАЖУ укуктары жок болгон учурда, мындай мамилелерге үй-бүлөлүк, жарандык же укуктук ченемдер колдонулат, эгерде бул алардын маңызына каршы келбесе, окшош мамилелерди мыйзамга окшоштуруп жөнгө салат.

"Мындай ченемдер жок болгон учурда, үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктары жана милдеттери үй-бүлөлүк, жарандык укуктун жалпы принциптерине (мыйзамдын окшоштугу), ошондой эле гумандуулук, рационалдуулук жана адилеттүүлүк принциптерине негизделет."

Үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин конституциялык-укуктук жөнгө салуу мамлекеттик саясат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктардын комплекси болуп саналат: жарандардын үй-бүлөнү коргоо чөйрөсүндөгү укуктары; мамлекеттик бийлик органдары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлгөн мамлекеттин бул укуктарды коргоо милдети; бул укуктарды бузгандыгы жана бийликтин жана алардын кызмат адамдарынын никени жана үй-бүлөнү жөнгө салуу боюнча милдеттерин сактабагандыгы үчүн мыйзамдуу түрдө белгиленген жоопкерчилик, бул укуктардын бардык катышуучулар тарабынан кепилдиктери.

3. Укуктук кубулуштарды ЧУАда чагылдыруу үчүн үй-бүлөнү, никени, анын ичинде бөтөн элементи барларды, мамлекеттик жөнгө салуунун негизги багыттарын, максаттарын жана милдеттерин чагылдыруу логикалык жактан ылайык келген.

"Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик үй-бүлөлүк саясаттын Концепциясын" иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделет.

Мыйзам чыгаруу деңгээлинде: жарандык процесстик мыйзамдарды Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинин "Эл аралык жеке укук" бөлүмүнө ылайык келтирүү жана Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодексине айрым түзөтүүлөрдү киргизүү, Материалдык же процессуалдык ченемдерди гана эмес, мыйзамдардын карама-каршылыгынын эрежелерин да туура колдонуу жалпы юрисдикцияга, бул чечим мыйзамдуу болгон.

Практикалык деңгээлде: атап айтканда, түшүндүрүү иштеринин зарылчылыгы далилденген. Эң логикалуусу - бул Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Жобосун кайра чыгаруу, анда төмөнкүлөрдүн чечмелениши баяндалган: Кыргыз Республикасынын колдонуудагы жарандык процесстик мыйзамдарында соттун чечимин жокко чыгаруу же өзгөртүү үчүн негиздер камсыз кылынат. Мыйзамдардын карама-каршылыгынын эрежелери материалдык же процессуалдык укукка тиешеси жок экенин эске алуу менен, мыйзамдардын кагылышуу эрежелерин колдонуу зарылчылыгынын кошумча көрсөткүчү маанилүү.

Диссертациянын темасы боюнча ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. Айтмамат К. А. Кыргыз Республикасынын жарандарынын чет өлкөлүк жарандар менен никесин каттоонун айрым аспектиери жөнүндө

[Текст] / А.Айтмамат кызы // Эл аралык эксперименталдык билим журналы. - 2017. - No 6. - Б.110-113.

2. Айтмамат К.А. Дүйнөлүк коомчулуктун мыйзамдарындагы нике жана үй -бүлө мамилелеринин айрым аспектилер жөнүндө [Текст] / А.Айтмамат К. // Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. - 2018.- No 6.- С.95-98.

3. Айтмамат К. А. Кыргыз Республикасындагы нике жана үй -бүлө мамилелерин изилдөөнүн кээ бир ыкмалары жөнүндө [Текст] / А. Айтмамат К. // Илим, жаңы тахнологиялар жана инновациялар. - 2018.- No 6.- Б.117-119.

4. Айтмамат К. А. Азыркы этапта үй -бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салуунун айрым маселелери [Текст] / А. Айтмамат К. // Илим, жаңы тахнологиялар жана инновациялар. - 2017.- No 11.- Б.82-83

5. Айтмамат К. А. Исламдагы аялдардын укуктук статусу [Текст] / А. Айтмамат К. // Кыргызстандын ЖОЖдорунун Известиясы. - 2017.- No 12.- Б.73-75.

6. Айтмамат К.А. Чет өлкөлүк элемент менен Кыргыз Республикасында үй -бүлөлүк жана нике мамилелерин жөнгө салуунун укуктук аспектилерин изилдөөнүн актуалдуу маселелери [Текст] / А.Айтмамат К. // Евразия илимий ассоциациясы “Илим жана заман 2021. - 2021.- № 1 (71). – Б.313-314.

7. Айтмамат К. А. Кыргыз Республикасындагы үй -бүлөлүк мамилелерди жөнгө салуу чөйрөсүндөгү кээ бир аспектилер жөнүндө [Текст] / А. Айтмамат К. // Илимий альманах. - 2016.- No 1-4 (15). - С.10-13.

8. Айтмамат К. А. "Үй -бүлө" түшүнүгүнүн айрым аспектилер [Текст] / А. Айтмамат К. // Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. - 2021.- No 1.- Б.126-129

9. Айтмамат К. А. Кыргыз Республикасындагы нике жана үй -бүлө мамилелериндеги чет өлкөлүк элемент түшүнүгү [Текст] / А. Айтмамат К. // Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. - 2021.- No 1.- Б.130-134

10. Айтмамат К.А. Үй -бүлөлүк укуктагы жоопкерчилик [Текст] / А.Айтмамат К. // ОшМЮИнин жарчысы. - 2009. - No 4. - С.142-144.

11. Айтмамат К. А. Кыргыз Республикасындагы нике жана үй -бүлө мамилелеринин спецификалык өзгөчөлүктөрү [Текст] / Дуйсенов Э. Э., А. Айтмамат К. // Известия В.УЗов. - 2020. - No 6. - Б.168-173.

Айтмамат кызы Айгүлдүн «Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк – никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу» аттуу темадагы 12.00.02-конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Ачкыч сөздөр: үй-бүлө, нике, Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк – никелик мамиле, чет өлкөлүк элемент, эл аралык коомдук укук, эл аралык жеке укук, эл аралык келишимдер, мамлекет, мыйзамдар.

Изилдөө объектиси болуп, Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу менен байланышкан коомдук мамилелер саналат.

Изилдөөнүн предмети болуп, КРнын Конституциясы, чет өлкөлүк мамлекеттердин конституциялары, үй-бүлө кодекси, эл аралык укуктук актылар, КРге ратификацияланган Конвенциялар, Протоколдор, Резолюциялар; илимий мамилелер жана көз караштар, үй-бүлө жана нике концепциялары; чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк никелик мамиленин жөнгө салынышынын Кыргызстандагы практикасы, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк – никелик мамиленин укуктук- ченемдик базасы эсептелет.

Изилдөө максаты: Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо жана ушул чөйрөдөгү улуттук мыйзамдарды жакшыртуу боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктар жана алардын илимий жаңылыгы төмөндөгүлөр менен аныкталат: 1) «чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелер» категориясынын маңызы менен мазмуну негизделди; 2) чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуунун спецификалык өзгөчөлүктөрү негизделди; 3) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу механизминин эволюциясынын негизги этаптары аныкталды; 4) Кыргыз Республкасынын үй-бүлөлүк жана коллизиялык укуктарынын ченемдеринин өз ара байланышы аныкталды; 5) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди укуктук жөнгө салуунун принциптери негизделди; 6) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерде балдардын укуктарын жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү аныкталды; 7) Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизм жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар негизделди.

Колдонуу боюнча сунуштамалар. Илимий жыйынтыктар жана практикалык сунуштар КРда үй-бүлө жана нике мамилесинин чөйрөсүндөгү органдардын ыйгарым укуктарында; илимий изилдөө ишмердүүлүгүндө жана билим берүү процессинде, үй-бүлөлүк –никелик мамиленин конституциялык укуктук механизм жөнгө салууну өркүндөтүүдө колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу чөйрөсү: ыйгарым укуктуу органдардын ишмердүүлүгү; Кыргыз Республикасынын улуттук мыйзамдары, жогорку билим берүү мекемелериндеги окуу процесси.

РЕЗЮМЕ

**диссертации Айтмамат кызы Айгуль на тему «Конституционно-
правовое регулирование семейно-брачных отношений с участием
иностранного элемента» на соискание ученой степени кандидата
юридических наук по специальности 12.00.02–конституционное право;
муниципальное право**

Ключевые слова: семья, брак, семейно-брачные отношения в Кыргызской Республике, иностранный элемент, международное публичное право, международное частное право, международные договора, государство, законодательство.

Объектом исследования являются общественные отношения, которые складываются в связи с конституционно-правовым регулированием семейно-брачных отношений с иностранным элементом в Кыргызской Республике.

Предмет исследования - нормативная база семейно-брачных отношений с иностранным элементом, включая Конституцию КР, конституции зарубежных государств, Семейный кодекс КР, международные правовые акты, в частности Конвенции, Протоколы, Резолюции, ратифицированные КР; научные подходы и взгляды, концепции семьи и брака; кыргызстанская практика регулирования семейно-брачных отношений с иностранным элементом.

Цель исследования: выявление особенностей конституционно-правового регулирования семейно-брачных отношений с участием иностранного элемента в Кыргызской Республике и выработка практических рекомендаций по совершенствованию национального законодательства в данной сфере.

Методы исследования: общенаучные и частно-научные методы исследования, в числе которых: структурно-функциональный, исторический, сравнительно-правовой, формально-правовой, и др., что позволило предпринять анализ и вывести ряд выводов и практических рекомендаций.

Полученные результаты и их научная новизна: 1) обоснованы сущность и содержание категории «семейно-брачные отношения с иностранным элементом»; 2) обоснованы специфические особенности регулирования семейно-брачных отношений с иностранным элементом; 3) обоснованы основные этапы эволюции механизма регулирования семейно-брачных отношений; 4) выявлена взаимосвязь норм семейного и коллизионного права Кыргызской Республики; 5) обоснованы принципы правового регулирования семейно-брачных отношений; 6) выявлены особенности регулирования прав детей в семейно-брачных отношениях; 7) обоснованы практические рекомендации по совершенствованию конституционно-правового механизма регулирования семейно-брачных отношений в Кыргызской Республике.

Рекомендации по использованию. Научные результаты и практические рекомендации могут использоваться в деятельности уполномоченных органов в сфере семейно-брачных отношений КР; в совершенствовании конституционно-правового механизма регулирования семейно-брачных отношений, в научно-исследовательской деятельности и учебном процессе.

Область применения: деятельность уполномоченных органов; национальное законодательство Кыргызской Республики; учебный процесс в высших учебных заведениях.

SUMMARY of
the dissertation of Aitmamat kzyz Aigul on the topic "Constitutional and legal regulation of family-marital relations with the participation of a foreign element" for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.02-constitutional law; municipal law

Keywords: family, marriage, family-marital relations in the Kyrgyz Republic, foreign element, international public law, international private law, international treaties, state, legislation.

The object of the study is the social relations arising from the constitutional and legal regulation of family-marital relations with a foreign element in the Kyrgyz Republic.

The subject of the study is the regulatory framework of family-marital relations with a foreign element, including the Constitution of the Kyrgyz Republic, the constitutions of foreign states, the Family Code of the Kyrgyz Republic, international legal acts, in particular Conventions, Protocols, Resolutions ratified by the Kyrgyz Republic; scientific approaches and views, concepts of family and marriage; Kyrgyz practice of regulating family-marital relations with a foreign element.

The purpose of the study is to identify the features of the constitutional and legal regulation of family-marital relations with the participation of a foreign element in the Kyrgyz Republic and to develop practical recommendations for improving national legislation in this area.

Research methods. general scientific and private scientific research methods, including: structural-functional, historical, comparative, formal-legal, etc., which led to analysis and a number of conclusions and practical recommendations.

The results obtained and their scientific novelty: 1) the essence and content of the category of “family-marital relations with a foreign element” are justified; 2) specific features of the regulation of family-marital relations with a foreign element are justified; 3) the main stage of the evolution of the mechanism for regulating family-marital relations have been established; 4) the relationship between family and conflict-of-laws rules of the Kyrgyz Republic has been established; 5) the principles of the legal regulation of family and marriage are justified; 6) special features of the regulation of children’s rights in family-marital relations have been identified; 7) practical recommendations for improving the constitutional and legal machinery for regulating family-marital relations in the Kyrgyz Republic were substantiated.

Recommendations for use.

Scientific results and practical recommendations can be used in the activities of the authorized bodies in the field of family-marital relations of the Kyrgyz Republic; in improving the constitutional and legal mechanism for regulating family-marital relations, in research activities and in the educational process.

Scope of application: activities of authorized bodies; national legislation of the Kyrgyz Republic; educational process in higher educational institutions.